

PUBLICAȚIE
SĂPTĂMÎNALĂ
EDITATĂ DE
**GRUPUL
PENTRU DIALOG
SOCIAL**

ANUL II • Nr. 40 • 11 - 18 OCTOMBRIE 1991

ROTIREA CADRELOR

Puterea simulează schimbări. Și dosarul crimelor crește. Asistăm la o primenire a minciunii prin manevre tot mai de gustătoare. Transparența a rămas un deziderat la fel de îndepărtat ca și înlăturarea comunistilor din aparatul de stat, așa cum a hotărât parlamentul cehoslovac, în timp ce la noi moțiunea lordache a fost dată uitării de o instituție pătată. Nu-l văd nici pe Petre Roman, prea lent demisionarul premier, aplicându-și pină la capăt ideile anticomuniste și antisecuriste de circumstanță, pe care însă acum le agită patetic, înmuindu-le și într-un sos naționalist. Cum să cred altfel când și el, alături de Ion Iliescu, a construit toate minciunile fondatoare ale actualului regim și a participat la toate crimele lui declanșate în 22 decembrie? Și ultima la care se face complice e lovitura prezidențialo-sereistă din septembrie. Victimă aparentă, Petre Roman nu întreprinde nimic pentru a face lumină. Mai mult, contribuie prin tăcere sau confuzie deliberată la acreditarea unei noi mari minciuni prezidențiale, și anume că, așa cum Iliescu nu l-a chemat acuma pe minerii, aceștia au venit tot din proprie inițiativă și în iunie anul trecut. Iar Petre Roman tace. Dă slugarnic din cap la apologia aberantă și impudică a socializmului făcută de către Iliescu în fața emigrației românești, ba îi oferă președintelui și interpretări disculpante. Cum vrea atunci să lupte realmente împotriva comunismului și Securității, și nu doar împotriva unuia sau altuia dintre adversarii direcți? Cu aroganța și falsitatea de până acum? Demiterea lui, așa cum s-a produs, nu e decât o mișcare într-o strategie electorală mai largă, el însuși și-a acceptat căderea din calcul, fie și nefăcând nimic ca să o împiedice. Aripa conservatoare avea nevoie și de spectacolul unui copil teribil, al unui „disident” obedient în fond. Petre Roman nu face decât să contribuie și el, gălăgios, la dorita îngropare a alegeilor locale, căci puterea nu-și poate permite luxul de a pierde controlul asupra teritoriului, în vederea viitoare campanii electorale. Așadar, cit mai multe schimbări de lațadă pe un liberalism cit mai încâpăținat. Dictatura cu față democratică sau democrație cu substrat dictatorial. Dovezi? Proprietatea privată și inițiativa particulară sînt sistematic sabotate. Statul și instituțiile sale represive se întăresc. Separarea puterilor e o pură parodie. Armata a fost pusă pe picior de război împotriva demonstrațiilor. Se întreprind razii de intimidare. Presa independentă e amenințată cu acțiuni

de forță. Și pe acest fond, au loc conferințe de presă groțefi cu jurnaliști străini care au început să vorbească însă despre neostalinistul Ion Iliescu. Sub înalta conducere a acestui activist de partid iremediabil mediocru și incapabil de o evoluție în direcția democrației, România e singura țară din Est unde nomenclatura comunistă a reușit să-și păstreze, prin „rotiri” abile, toate pozițiile; unde, după detumarea singeroasă a revoltei lăinerilor, Securitatea nu a fost demolată, ci reciclată; unde amata își păstrează, ca pe o rușine națională, toate cadrele de conducere corupte și compromise sub Ceaușescu ș.a.m.d. Faptele sînt fapte, așa încît iertat să fiu, dar nu cred o iotă din recențele afirmații și apariții de moje în recuperarea de formă ale lui Petre Roman. El nu e mai puțin vinovat decît Iliescu, ba chiar e mai condamnat. Întrucît inteligența și mobilitatea lui superioare ar fi trebuit să-l stătuiescă mai bine. În ciuda tuturor zvonurilor și aparențelor, cred, așadar, că Ion Iliescu și Petre Roman sînt, din nou, dacă nu tot

solidari, cel puțin inseparabili ca interese datorită complicității lor la evenimentele negre cunoscute. Rotirile de cadre din jurul punctului fix prezidențial nu mai pot înșela pe nici un observator lucid. Singura șansă a celor compromiși (și marea noastră neșansă!) e să se cramponeze de putere pentru a omîna cit mai mult cu puțință scadența fatală. Și așa stînd lucrurile, dacă situația internațională și economică nu le-ar fi în întregime defavorabile, am asista la reinstalarea unei dictaturi pe față. Nenorocirea este că, datorită somnolenței istorice a poporului nostru, îndusă de tragedia comunistă, Iliescu și Roman se pot încă pretinde alegei ai țării. Mijloacele prin care au izbutit la știm. Dar, iarăși faptele sînt fapte, și nu ne rămîna decît să luptăm pentru trezirea electoratului, astfel încît fraudă și manipularea pe scară mare să devină imposibile. Să întreținem deci starea de veghe în așteptarea ceasului ineluctabil al judecării drepte.

SORIN MĂRCULESCU

O SOCIETATE ÎN DERIVĂ

SORIN ALEXANDRESCU: „În România (...) există, după revoluție, un fel de teorie a responsabilității detașate; responsabilitatea nu este a celui ce face ceva, ci a celui care observă, care se află în spatele lui. (...) În Occident, individualismul înseamnă: fac totul ca să câștig eu partida. În România: fac totul pentru ca adversarul meu să piardă partida”.

A CINCEA VENIRE A MINERILOR

DAN PAVEL: „Declarațiile populisto-puciste ale minerilor («noi i-am pus, noi îi dăm jos!») nu sînt doar acte de infatuare politică, ci expresia bufă a falsei conștiințe de clasă, a dogmei materialist-dialectice și istorice că masele fac istoria”.

PĂCATUL ORIGINAR AL STATULUI NOSTRU DE DREPT

ILEANA MĂLĂNCIOIU: „Atunci am înțeles pentru totdeauna că președintele ales întru înalțea noastră, dacă se aruncă stiele incendiare răspunde; dacă nu, nu”.

TERASA-I OCUPATĂ...

RADU POPA: „M-am întrebat, o dată în plus, ce forțe ticăloase și obscure se împotrivesc pe toate căile posibile revenirii noastre la un cadru firesc de viață, ne impun prezervarea rînduicilor pe care le-au introdus cu finalitățile cunoscute și ne batjocoresc în continuare sentimentele”.

AGRESORI, VICTIME, EROI

MIHNEA BERINDEI: „Alta timp cit accepți violența, nu poți spera la instalarea legalității în sensul democrației”.

DAN PAVEL A CINCEA VENIRE A MINERILOR

„Gloata este mai cu seamă un grup în care reziduurile tuturor claselor sînt reprezentate. De aceea este și atât de ușor să fie confundată gloata cu poporul, care cuprinde de asemenea toate straturile societății. În timp ce poporul luptă în toate marile revoluții pentru o reprezentare adevărată, gloata va striga întotdeauna pentru „omul puternic” — „marele lider” — pentru că gloata urăște societatea din care este exclusă, la fel ca și Parlamentul în care nu este reprezentată... Exclusă cum este din societate și din reprezentarea parlamentară,

gloata se întoarce cu necesitate către acțiunea extraparlamentară. Mai mult, ea este înclinată să caute forțele reale ale vieții politice în acele mișcări și influențe care sînt ascunse vederii și lucrărilor în spatele scenei. Nu poate fi îndoielă că de-a lungul secolului al nouăsprezecelea Evreimea a căzut în această categorie, la fel ca și Francmasoneria (în special în țările latine) și lezuții.”

HANNAH ARENDT, The Origins of Totalitarianism.

Ziaristi precum Ioan Buduca, senatori precum Gelu Voicau-Voiculescu, mineri precum Miron Cosma sau fostii premieri precum Petre Roman nu pot fi înrîmînați pentru că explică realul istoric prin scenarii, puciri sau conspirații. Că oamenii sînt de diferiți prin capacitate intelectuală gîndesc analog nu se explică prin inconștientul colectiv, ci prin faptul că regimul politic în care ei au fost educați s-a instaurat prin metodele conspirației și ale pucii. Pe care legitimă, deci. Și pentru că legea comunistă exclude posibilitatea schimbării regimului pe cale democratică, parlamentară, comunismul a căzut inevitabil la fel cum s-a instaurat: prin conspirație și puci. Sîmbolurile trecute (de la episodul cu teroristii pînă la căderea regimului Roman) și cele viitoare ale democrației noastre precum se datorază acestei origini politice impure.

far istoria. Bineînțeles că minerii sînt în continuare o pătură socială exploantată și insuficient plătită, dar acesta nu este un privilegiu și chiar dacă ar fi, ei nu îndreptățesc impunerea punctului de vedere cu bila. Iar cine le dă dreptate în dauna restului populației se autocondamnă politic la derizoriu.

Orice segment al clasei muncitoare care se exprimă altfel decît prin mijloacele sindicale sau electorale nu face decît să accepte teoria marxistă a conspirativității proletarietului ca pe o fatalitate. Conștința acestei teorii a fost — doar o știm prea bine cu toții — instaurarea tiraniei

„jidan” se înscrie în mod paradoxal în plină Europă. Și pentru că nu cumva să existe dubii imediat după căderea guvernului Roman, halucinantul Voicau denunță conspirația minerii P.S.M.-Europa-România Mare.

O paranteză europeană

Europa Centrală și Răsăriteană se află de un secol la originea unor evenimente istorice, ideologice, teorii și manifestări culturale care au răscolit planeta noastră

tiva reușită de a transforma provizoriul conducerei politice pe care și-o asumaseră inițial — de pregătire a alegerilor libere — într-o permanentă. Păcatul lor politic original este de a fi transformat o putere legitimă, pucistă, născută în lupta împotriva unei alte puteri ilegite, comunismul și justificabilă doar funcțional din punctul de vedere al asigurării tranziției într-o putere legitimă. Iar ilegalitatea aceasta a fost plătită merou de putere. Începînd din 13 ianuarie 1990, și terminînd cu 25-27 septembrie 1991 și va mai fi plătită pînă cînd F.S.N.-ul va pierde monopolul puterii. Este un proces de durată, întrucît înfrîngerea populismului trebuie să fie consfințită electoral, după ce va fi realizată cultural și politic.

Ultimele interviuri televizate cu Iliescu, Roman, Bărlădeanu și alte personalități politice, legate de căderea guvernului și continuarea procesului de reforme, îi îndreptățesc pe profesii politici să facă un pronostic sigur. Dacă partidele de opoziție vor înțelege că nu trebuie să-i dea nici o mîna de ajutor, F.S.N.-ul va dispărea de la sine, în primul rînd datorită incompatibilităților dintre liderii acestei formațiuni. Este semnificativ că cei mai vehemenți, în susținerea reinnoirii mandatului guvernului Roman sînt tocmai cei care vor ajunge direct după gratii cînd F.S.N.-ul nu va mai fi la putere. Liderii fesenisti se subminează între ei, ceea ce va facilita separarea puterilor în stat. Opoziția trebuie să înțeleagă că nu trebuie să împiedice acest proces obiectiv. Cu alte cuvinte, asta înseamnă că nu trebuie să accepte alianța cu ei, că nu trebuie să facă guvern de coaliție, pentru că astfel o parte din vina și responsabilitățile lor se va împărți cu asociații la guvernare, iar cei vinovați vor fi într-un fel lertați. Guvernul Stoiljan este o capcană abilă. Consultările inițiate de Iliescu sînt basme. Imediat după anunțarea demisiei lui Roman, am știut cine va fi primul ministru. M-a sunat un prieten să-mi spună, dar atunci nu l-am crezut, deși își susținea afirmația pe o informație furnizată de unul din miniștrii lui Roman.

Se știe că Frontul Salvării Naționale nu are altă ideologie decît cea a luptei pentru putere. Asta a făcut ca, în funcție de împrejurări, liderii lui să adopte ba o enștie liberală, ba una social-democrată. Ultimele declarații ale președintelui Iliescu — încercate de ridicarea întîlnire a diasporei române, — vîdesc o cinică reințoarcere la valorile socializmului. Domnul Iliescu se dovedește a fi fel și consilierii care i-au pregătit în scris dinainte răspunsurile la întrebări, de parcă i-ar fi ghicit gîndurile domnului Soloc sau un diletant politic, confundînd socializmul cu social-democrația și idealurile conspirative ale bolșevismului cu programele de protecție socială, sau un amnezic, uitînd cursul de istorie al P.C.U.S. și pe clasiicii stalinisti, la care social-democrația este inferată mai rău decît nazismul. Chiar dacă ar fi proprietar de cazinou sau de fabrică, Iliescu ar rămîne comunist în modul de gîndire. Nu cripto-comunist, ci comunist, pentru că de oricîtă capacitate de disimulare ar da el dovadă, limba de lemn și logica de fier îl trădează. Nici nu mai contează idelle sau expresiile la care face apel, din moment ce modul la care operează cu ele rămîne identic.

Oscilațiile ideologice ale F.S.N.-ului dovedesc că această formațiune n-are principii stabile, nici politice, nici morale, schimbîndu-și-le în funcție de împrejurările politice, care pentru ei sînt dictate fie de lupta pentru putere, fie de păstrarea ei. Este un partid fără strategie, un partid al tacticii. Și s-ar putea să fie învins de un partid similar, Partidul Alianței Civice, un partid cu lideri credibili, dar fără ideologie, un partid de tacticieni, dar fără strategii. Criza guvernului Roman este criza F.S.N.-ului, așa că orice schimbare care nu afectează monopolul puterii acestui partid nu va schimba cu nimic situația. Iar dacă criza guvernării va continua, nu ne va mira să asistăm la a cincea venire a minerilor la București. Dacă ea va avea loc, va fi cu siguranță un război civil. Iar Puterea nu va mai putea guvernă, chiar dacă apelează în principal cadrist al rotației.

Simularea pe calculator a revoluțiilor

S-ar putea ca folosirea monotonă a termenilor: **conspirație** și **puci** pentru realități politice atît de diferite între ele să provină din indistinția dintre planul denotativ și cel conotativ. Să presunem o variantă tehnocratică a ipotezei conspirativiste, care ne-ar face să credem că încă acum citiva ani exista un grup interdisciplinar (condus de un sociolog), care se ocupa de programarea și simularea pe calculator a unor situații sociale vulcanice culminînd cu revolte populare spontane, violențe și guerilă urbană (de tipul decembrie 1989). Ne-ar mai rămîne să presunem că acest potențial de inginerie socială (folosit curent de toate marile servicii de informații-contrainformații) n-ar fi fost lăsat să se piardă și că a fost folosit pentru a simula năvălirea popoarelor migratoare postmoderne (minerii).

A simula pe calculator nu este tot una cu a promedia aceste mișcări urbane, ci cu a le accepta drept situații sociale posibile, dacă nu chiar necesare, și a le ocupa de canalizarea și dispunerea potențialului de violență populară. În acest sens, dacă minerii au venit la București ca albinele, adică în mod spontan, fără un plan precis în cap, diferențele semnificative dintre acțiunile de apărare a instituțiilor de stat superocază fie o programare deficitară, fie o cale de acțiune zădărnicită de factori neprevăzuți.

Avantajul simulării pe calculator a situațiilor conflictuale este gradul sporit de adecvare la realitate față de clasiicele teorii și practici conspirative. Fiecare secvență a situației conflictuale poate naște variante și subvarianțe de răspuns. Bineînțeles că nici programatorii, nici calculatoarele nu sînt infailibili. Dacă primim problema strict tehnocratic, putem admite că o a cincea venire a minerilor (care să urmărească alte obiective decît primele patru) poate interveni oricînd.

Diversiunea Miron Cosma

Să trecem însă de la informațiile ne-verificate pînă la capăt pe terenul ceva mai solid al filosofiei politice. Teoria marxist-leninistă a revoluției are o esență conspirativistă. Încă de la apariția **Manifestului Partidului Comunist**, cuplul de experimenatori social Marx-Engels scoteau din anonimul un grup social marginal, modest social și intelectual moral, deci manipulabil, **proletariatul**, conferindu-i sarcina mesianică de a interveni sociologic în istoria umanității. Chiar dacă a eșuat comunismul sau o anumită variantă a sa, proletariatul nu pare prea incintat să renunțe de bună voie și nesilit de nimine la utopia rolului decisiv în istorie. Fîndcă mijloacele parlamentare de exprimare nu-i stau în tradiție dar mai ales simțindu-se amenințat de spectrul eliminării treptate de pe scena politică, de pauperizare și soma), proletariatul nu este dispus să cedeze privilegiul impunerii propriului punct de vedere fie și pe calea violenței. Declarațiile populisto-puciste ale minerilor („noi i-am pus, noi îi dăm jos!”) nu sînt doar acte de infatuare politică, ci expresia bufă a falsei conștiințe de clasă, a dogmei materialist-dialectice și istorice ca mascie

în numele clasei muncitoare. Schimbîndu-se contextul istoric, aceeași teorie poate duce la eliminarea brutală a proletariatului de pe scena politică. Liderul care înțelege să se exprime altfel decît e cer interesele muncitorilor, adică sindical sau parlamentar, va fi un diversionist. La fel s-ar intimpla dacă, brusc, intelectualitatea (tehnocratică sau umanistă) ar începe să-și revendice drepturile în mod direct proporțional cu importanța ei (mereu în creștere) economică, socială și politică. Mai ales că intelectualitatea a fost marginalizată de comunisti. Din punct de vedere ideologic, o teorie a revoluției elitelor este la fel de îndreptățită ca o teorie a revoluției celor mulți. Ceea ce nu înseamnă că nu este la fel de diversionistă, cum s-a văzut în variantele Platon sau Nietzsche.

Am înțeles din declarațiile televizate ale lui Miron Cosma, combinate cu „denunțul” lui Gelu Voicau-Voiculescu din Parlament care este subterfugiul diversionist cu care se încearcă în acest moment manipularea opiniei publice: **spectrul conspirației sceme**. Faptul că guvernul Roman — altminteri incompetent — cade a doua zi după ce un miner criminal declară că Roman trebuie să cadă pentru că „este

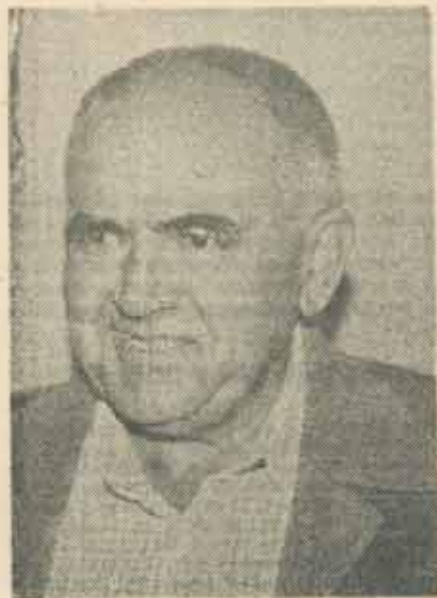
(cele două războaie mondiale, marxismul, pînhanaliza, stionismul și Holocaustul, filosofia analitică, fenomenologia, avangardismele artistice, căderea comunismului etc). Teritoriul tulburat la începutul secolului de căderea imperiilor și constituirea statelor naționale, Europa Centrală și Răsăriteană este răscolită acum de un val de violențe ideologice, tribale și etnice care contrazic parca ideea integrării. Tulburările etnice, antisemitismul, disputele teritoriale, răfuielile ideologice ne-au adus din nou în Europa, după ce se părea că am fost condamnați pe vecie la despotismul orientat comunist. Într-o Europă a discordiei și irraționalității, însă,

Tactici ideologice ireconciliabile

De vreme ce la noi comunismul n-a putut fi înlăturat decît pe cale conspirativă, n-are rost să-i acuzăm pe alde Brucan, Mazilu, Iliescu, Roman, Stănculescu, Gușe, Măgureanu, Voicau și alții că au procedat ilegal, pentru că nu se putea altfel. Ei sînt condamnați pentru tenta-

RADU POPA

TERASA-I OCUPATĂ...

Cu mulți ani în urmă, cu prilejul primului meu drum la București, am ajuns și în Parcul Carol ce devenise parte a ritualului impus unu provincial venit în Capitală. M-am oprit atunci emoționat în fața flăcării vegnice de la Mormintul Eroului Necunoscut și, chiar dacă eram pres mic pentru a înțelege întreaga semnificație a locului, am reținut caracterul său sacru. Imaginea teraselor străjuite solemn de tunuri s-a suprapus sentimentului că în inima țării se află o sfântă a sfintelor, simbolizând sufletul neamului.

Flacăra aprinsă după primul război mondial a ars pînă pe la sfîrșitul anilor

studentiei mele cînd, la lungul și al crîmilor regimului care ne strîbea, s-a adăugat o oroare în plus, îndepărtarea și înlocuirea Mormintului. Dispariția simbolului sacru s-a produs cu discreția obișnuită unor asemenea inițiative ale dictaturii care pretindea a fi a proletariatului. În schimb, transformarea Parcului Carol în panteon comunist s-a produs cu multă publicitate și mare fast, sacrificîndu-se o bună parte a cadrului natural de sub dealul Filaretului. A dispărut parțial oglinda de apă, au fost distruse acele arbori umbroși și a apărut aceea cale centrală magistrală ducînd spre alcătuirea monumentală a unui mausoleu măreț declarat a fi al eroilor partidului și a mai știu eu cărei mișcări sau acțiuni. Nu pun aici în discuție valoarea artistică sau de complex arhitectonic a comezii făcute de Putere la sfîrșitul anilor '50 pentru propria ei proslăvire. Vreau doar să spun că silueta aceea de piatră roșie a devenit pentru majoritatea orășenilor un simbol al tragediei naționale instaurate de forțele străine neamului. Dacă nu cumva, după bun obicei românesc, o anumită parte a oamenzilor au ignorat pur și simplu apariția noului simbol.

Vestea întoarcerii iminente a Eroului Necunoscut dus în urmă cu 23 de ani la Mărășești și a reamenajării Mormintului sacru în Parcul Carol m-a purtat zilele trecute acolo. Accesul nu este deloc simplu, deoarece sus, pe terasă, o gardă ci se poate de festiv adaptată perimetrului de simboluri comuniste, interzice apropierea celor interesați dintr-un motiv sau altul. Am reușit totuși să dau roată amenajărilor și să înregistrez situații și nune, măcar pentru a-mi satisface curiozitatea și de a pricepe, acum, după spartul țigului, principiile organizării locului. M-a frapat de la bun început existența unor reguli de ierarhizare ci se poate de clare printre tovarășii cu munci de răspundere ajunși acolo sus în Olimpul partidului. Unii în construcția centrală, ascunși privirilor vulgului, alții cu somptuoase lespezi negre în cercul interior, dispuși probabil după deciziile unor comisii competente, alții, numeroși, și mai puțin reprezentativi, în construcția perimetrală cu aspect de colombarium. Cîtînd numele, frapează prezenta unei colecții unice compuse din criminali profesioniști a vindu-i în frunte pe sinistrul ministru de Interne de pe la 1950, din naivi animați poate de bună credință și păcăliți la începuturile de organi-

zarea a rudimentelor de partid comunist în România și mai ales din oportuniști și velleitari lipsiți de scrupule, din așa-numiții „tovarăși de drum” care au contribuit la instaurarea terorii pe capul acestui popor. Cu toții, mai direct sau mai mijlocit, implicați în genocidul la care au fost supuși românii. Oricum, printre cei din urmă, nume de intelectuali și nume academice, făcîndu-mă să mă întreb ciți din cei prezenți, acum, în continuare în forul consacratului culturale supreme a țării, s-ar fi „încredințați” să-și afle aici locul de odihnă dacă nu se producea sfîrșitul anului '92.

Acceptarea faptului că poporul acesta s-a scuturat în sfîrșit de oroarea nopții în care a fost scufundat de-a lungul unei jumătăți de secol, ca și un minim de decență, ar fi trebuit să aibă ca rezultat dispariția acestei alcătuiri sau, cel puțin, discredita îndepărtarea a componentelor acestui panteon al coșmarului istoriei românești contemporane. Se cuvenea în acest scop implicarea familiilor rămase sau grija unor instituții. Se pare că, chiar dacă izolate, asemenea inițiative de bun simț s-au produs, pe ansamblu situația a rămas neschimbată. Nu m-ar fi preocupat în mod special și nu aș fi înregistrat faptul — după cum nu m-a indignat nici constatarea din săptămîna trecută a prezenței statuii lui Petru Groza în centrul Devei — dacă nu s-ar apropia data venirii și reinstalării la locul cuvenit a Mormintului Eroului Necunoscut, al acestui simbol suprem de afincție națională.

Nu mi-a venit să-mi dau crezare ochilor. Nici gînd de terasă de pe care a fost îndepărtat și de pe care a strălucit sub flăcări vegnice credința și destinul întregului neam. Nu acolo ci jos, la poalele panteonului partidului, la picioarele lui Teoharie Georgescu și a tovarășilor săi intru blestemății, se pregătește locul instaurării Mormintului Eroului Necunoscut. Caracterul monstruos al acestei decizii, de natură să jignească sentimentele unui popor, depășește orice imaginație!

Mi-au trecut fugăr prin mințe mormintele similare ale eroilor necunoscuți văzute prin țările europene, simboluri naționale, mi-am reamîntit ceremoniile de depuneri a coroanelor, pelerinajele și am încercat să-mi imaginez cum se va produce aceasta la București, sub fundalul glorio al panteonului partidului comunist român. Las altora să dea explicațiile.

Dar m-am întreat, o dată în plus, ce forțe tîlcioase și obscure se împotrivesc pe toate căile posibile revenirii noastre la

un cadru firesc de viață, ne impun prezervarea rînduicilor pe care le-au introdus cu finalitățile cunoscute și ne batjocoresc în continuare sentimentele. Menținerea situației din Parcul Carol se potrivește prea bine cu încercările repetate din ultima vreme de a convinge, prin meșteșugite și mincinoase fraze, asupra mărețelor succese pe care „totuși, orice s-ar spune”, poporul român le-ar fi obținut în deceniile trecute. Evident, sub conducerea genială a partidului, dar aceasta de obicei nu se mai spune, se lasă doar a se subînțelege.

Recomand tuturor celor de bună credință și de bună cuvîntă să treacă neîntîrziat prin Parcul Carol și să constate blafemia care se pregătește acolo. Poate totuși, în ceasul al doispzecelea...

● Ilustrăm acest număr cu lucrări din ciclul Revoluție-devoluție (dedicat bicentenarului Revoluției Franceze), aparținînd graficianului asocian JEAN THOMAS UNGERER

Cu MIHNEA BERINDEI despre: ULTIMA VENIRE A MINERILOR LA BUCUREȘTI

Cine îi aduce pe mineri ● Recursul la violență ● Agresori, victime, eroi ● Confuzie în rîndurile opoziției

● Domnule Mihnea Berindei, v-a surprins ultima venire a minerilor la București?

● ● Această ultimă operațiune nu se poate detașa de celelalte trei. Similitudinea e clară pentru oricine — minerii au venit acum ca și prima dată, ca și a doua oară, ca și a treia oară. Același tip de organizare, același tip de mobilizare. Ei vin ca o forță, îmbrăcați într-un anume fel și înarmați într-un anume fel. Ei bine, cine a făcut din ei o forță? Cine-i aduce pe mineri? Cred că, de data asta, ca și în celelalte dați, minerii au venit aduși de Securitate. Ar fi prea ușor să apui că Iliescu l-a adus pe mineri contra lui Roman. Ca și în lunie, anul trecut, eu cred că Iliescu a fost un ostacec, dar un ostacec care consimte. Și, din păcate, încă o dată este izbit de imensă lasitate a acestui personaj, lasitate pe care am văzut-o manifestîndu-se încă de pe 12 Ianuarie 1990. De data asta însă, mi se pare că a întrecut orice măsură.

● Ce concluzie ați tras în legătură cu această ultimă operațiune?

● ● Nu, nu este vorba de a trage concluzii înainte de a avea informații precise. Se pot face însă, citeva prime constatări. Prima constatare ar fi aceea că, o diferență, chiar o divergență de interese la

un anume nivel, între Iliescu și Roman, a devenit clară. Acest lucru se vedea și înainte, dar, de multe ori, era pus sub semnul îndoielii. Adăugînd și faptul că forța care acționează din umbră rămîne tot Securitatea — aceea parte a Securității pe care am putea-o numi reacționară — nu trebuie să ne mirăm că, în momentul de față, Roman îl atacă pe Măgureanu. Dacă nu se produce o anchetă, dacă lucrurile nu vor fi clarificate, vom rămîne încă o dată cu aceeași impresie că Securitatea continuă să fie o forță teribilă de manipulare și că ea nu poate fi controlată.

A doua constatare: s-a descoperit brusc faptul că minerii înșiși sînt niște victime. Dar acest lucru se putea vedea clar de la început; și chiar în lunie, '90; victime nu au fost doar studenții, intelectuall, partidele de opoziție, țiganii, ei chiar minerii. Acest lucru s-a văzut și mai clar în întîlnirea de la Brașov, din toamna anului trecut. Se poate reproșa intelectuallilor și studenților că, după întîlnirea de la Brașov și chiar după cea a studenților cu minerii în Valea Jiului, cînd, e adevărat, s-au făcut niște primi pași, foarte importanți, minerii nu sînt uitați. Nu s-au făcut eforturi de a-l cunoaște mai bine pe acești oameni și de a stabili contacte cu ei. Mă gîndesc la intelectuallii din G.D.S. și la cei din

A.C. care au descoperit acum că minerii sînt victime. Iar un lucru care pe mine mă jenează mult este acela că am observat tendința de a transforma victimele în eroi.

A treia constatare: și de data aceasta am putut vedea teribilă confuzie în rîndurile opoziției. O confuzie la toate nivelurile. În primul rînd, ar fi trebuit să existe o acțiune comună, cel puțin în cazul Convenției pentru democrație, o poziție care să respingă cu cea mai mare fermitate recursul la violență. Nu e posibil ca minerii să devină brusc eroi și dacă ei strigă Jos Iliescu și nu Moarte intelectuallilor să fie aplaudați și chiar susținuți, așa cum s-a întîmplat în Congresul P.N.T.C.D. Atîta timp cît accepti violența, nu poți spera la instalarea legalității în sensul democrației. Dar confuzia s-a manifestat și la un alt nivel și anume, în incapacitatea opoziției de a oferi o soluție pentru ieșirea din criză. Atunci cînd există o criză, ea cea de a-

cum, opoziția trebuie să albe întotdeauna soluția ieșirii din criză. Iar o soluție coerentă a fost prezentată numai de P.N.T.C.D. și de P.A.C. Cele două partide cer un guvern de tranziție, format din tehnicieni și nu din politicieni, scopul acestui guvern fiind acela de a pregăti alegerile legislative. Aceste alegeri ar fi trebuit să spună clar care este situația în momentul de față, pentru că nu se mai poate considera că alegerile de la 20 mai '90 sînt definitive și că ele ar mai putea da harta electoratului românesc. Trebuie să ne gîndim că pînă și minerii sînt acum contra lui Iliescu, contra lui Roman, contra F.S.N., contra celor pe care, fără îndoială, l-au votat pe 20 mai și pe care, ulterior, l-au susținut. Ar fi necesar ca noul guvern de tehnicieni care ar trebui să pregătească alegerile anticipate să fie dublat de o mass-media sigură. Mă refer în primul rînd la independența televiziunii, despre care se vorbește rîspicat în Avertismentul P.A.C.

● Dacă înțeleg bine, domnule Berindei, reproșul opoziției lipsa de unitate în adoptarea unei soluții pentru ieșirea din criză?

● ● Sîntem acum în momentul formării noului guvern. Prin desemnarea primului ministru este clar că vom avea din nou de-a face cu un guvern cu predominant F.S.N., deci, cu un guvern politic. Probabil că în acest guvern vor intra și membrii ai partidelor de opoziție — mă gîndesc la liberali. Ei bine, acest guvern va spori și mai mult confuzia, în loc s-o clarifice. În acest sens, nu există aceea atitudine comună din partea opoziției, atitudine care era de așteptat, de a cere alegeri anticipate. Cu atât mai mult cît Convenția partidelor democratice a decembrie '90 ca și Apelul din aprilie '91 al Forumului Democratice Antiototalitar cereau exact aceste lucruri: alegeri anticipate și formarea unui guvern reprezentativ (nu mi-am putut da seama ce însemna reprezentativ, pentru că nu se preciza față de ce anume se cerea reprezentativitatea).

Acum, cînd chiar se pune problema formării unui nou guvern și a unor alegeri anticipate, sînt obligați să constatăm acele cerințe ale opoziției unite nu se mai fac auzite decît prin vocea a două partide.

Paris, 5 octombrie, 1991
Interviu realizat de RODICA PALADE

O SOCIETATE

GABRIELA ADAMEȘTEANU în dialog cu SORIN ALEXANDRESCU

• Ca toți est-europenii, românii se uită la Paris, la New York, dar nu și la vecinii lor • International Journal Romanian Studies a refuzat să ia bani și de la Ambasada Română și de la I.C. Drăgan • Un imens efort individual care niciodată nu devine un efort colectiv • „Nebunii” din exil care își dăruie banii și timpul unor inițiative românești • Consider o greșeală istorică faptul că intelectualitatea română a părăsit cimpul de bătălie, în loc să rămână acasă, chiar dacă ar fi fost învinsă • În Sala Teatrului Național am asistat la un moment uman foarte emoționant • Figurile nu mai exprimau ura bestială de anul trecut, ci un amestec de milă, rușine în dorința de a-și spăla păcatul vechi — și o extraordinară speranță • În momentul de față toată lumea acuză pe toată lumea că a avut de-a face cu mineri • Responsabil ar fi d-l Iliescu, dar și el e manipulat de d-l Măgureanu : în spatele lui Măgureanu se află nu știu cine și până la urmă toată lumea este nevinovată • Minerii au fost ultimii care au mai crezut că, dacă vî și spargi și distrugi, faci ceva — o revoluție •

Cînd în 1969, Sorin Alexandrescu, lector la Facultatea de Limba și Literatură Română din București pleca, în baza unui contract pentru un an cu posibilitate de prelungire, la Universitatea din Amsterdam, a fost sigur că este vorba doar de o despărțire de scurtă durată, de senza neașteptată a unui contact cu lumea. Și după tezele din iulie '71 încă a mai sperat că restalinizarea poate fi o simplă retragere tactică, pentru că la Uniunea Scriitorilor și poate chiar și în partid (grupul Maurer) păreau să existe încă forțe care se înfruntă. În 1974 însă, cînd Ceaușescu s-a instalat ca președinte al țării, perioada de tranziție spre noua dictatură i s-a părut încheiată și a hotărît să rămână în Olanda, pe postul de conferențiar, apoi de profesor — creat pentru el. România nu a părăsit-o însă nici un moment. În anii '70 a organizat congrese internaționale de romanistică, fiind consistent că studiul limbii și culturii române („o disciplină redusă prin definiție”) este lipsit de statutul consacrat al altor limbi, chiar al celor slave din Europa Răsăriteană. Ca secretar al Asociației Internaționale de studii române a inițiat și susținut publicarea academică de prestigiu International Journal Romanian Studies, cu apariții nu totdeauna ritmice din pricina inevitabilelor dificultăți financiare. Cu timpul însă Amsterdamul a încetat să fie pentru Sorin Alexandrescu un loc în care să se simtă „într-o poziție privilegiată”, predând doar o disciplină care inevitabil atrage puțini studenți, ci una de utilitate publică socială. Semiotica fusese pentru el ani de zile „o aventură personală”. Acum conduce un institut de cercetări în semiotică, teoria litera-

turii, teoria artei și filosofie, fondat în 1990 de către Facultatea de Litere și Facultatea de Filosofie din Amsterdam, pe baza unei propuneri a sa mai vechi, făcută într-un grup de cercetare universitară. După ce a fost nevoit cursuri de istoria politică a României (perioada comunistă) care au trezit ecom și interes, participă în prezent la comisia care pregătește crearea, la Amsterdam, a unui Institut de Studii Sud-Est Europene, ce se va naște, semnificativ, tocmai în momentul cînd Europa de Est se află în tranziție de la comunism spre democrație (să sperăm). Din inițiativa lui Sorin Alexandrescu și a celor ce lucrau împreună cu el (traducătorul Jan Willem Boss, Lisbeth Ziedes des Plantes) s-au publicat în Olanda o antologie de proză și una de poezie, cărți de Sorin Titel, Mircea Eliade, Urmuz, Mircea Dinescu (tipărit aici în românește într-un moment cînd în țară era interzis).

Sorin Alexandrescu este foarte cunoscut și în calitate de comentator politic al evenimentelor din România în mass-media olandeză. Pentru „a internaționaliza” studiul limbii române, participă, în noile structuri europene, la un program „Erasmus” împreună cu colegii din Paris, Anvers, Udine și Tübingen, destinat jărilor din Piața Comună. Și, începînd din anul acesta a creat, împreună cu Catherine Durandin (Paris) un program „Tempus” pentru România în care intră și departamentele de istorie de la București, Cluj și Iași (Zoe Petre, Alexandru Zub, Pompiliu Toader și colaboratorii lor) care permite studenților români să poată veni la Paris și Amsterdam, cu sponsorizarea Comunității Europene.

dine al congresului țărăniștilor — pentru că poliția nu a venit. În schimb poliția a apărut duminică dimineața, exact după ce mineri fuseseră bătuți măr, îmbarcați cu forța în autobuze și trimiși la gara Băncăsa și pe urmă acasă. Aceasta s-a produs duminică dimineața, între 6 și 7, după versiunea oficială, cînd Piața Universității a fost curățată de mineri și simpatizanți, cu bombe de gaz alit de violente, încît și la ora zece cînd am ajuns acolo, atmosfera era încă înăspărită; la fel și în metrou, unde nu am putut sta decît 30 de secunde, și în Intercontinental. Nu cred că expresiunea a fost atât de subtilă făcută, pe cît au declarat oficialitățile: cred că a fost mai violentă. Nu aș vrea să intru în discuția care se duce în aceste zile: cine i-a dus pe mineri, cine-i vinovat, al cui Joe l-au făcut mineri, cine se află în spatele minierilor etc. Decamdată, toată lumea găsește că o forță obscură s-a aflat în spatele minierilor. Eu cred că aici este în primul rînd o eroare logică: faptul că cineva a avut de profitat de pe urma minierilor nu implică necesarmente că aceeași persoană (sau instituție) i-a și organizat. Este eroarea judiciară de la un asasinat: se poate ca cel ce profită de pe urma victimei să fie asasinul, dar nu este și necesar. Or, în momentul de față, în presă, în Parlament, toată lumea acuză pe toată lumea că a avut de-a face cu mineri.

• Transferul de responsabilitate în România post-revoluționară

• • Si atunci, care este imaginea ta despre cele câteva zile de criză de la București?

• Există și posibilitatea (ce pare naivă acum) că mineri au spus adevărul anunțînd că au venit pe cont propriu. Singurul limbaj al minierilor pe care îl cunoaștem din toate celelalte intervenții este limbajul violentei: mineri nu au avut limbaj verbal, și cu atît mai puțin un limbaj de program. Ei nu știu să spună ce vor, decît prin distrugere. Dar este imposibil ca niște oameni aduși în pragul exasperării să vină și să distrugă totul ca să-și facă dreptate? În România însă, există după revoluție un fel de „teorie a responsabilității detașate”: responsabilitatea nu este a celui ce face ceva, ci a cuiva obscur, care se află în spatele lui. Acel personaj obscur, acela fantomă este responsabil, cel ce acționează — nu. Și, nefiind responsabil, acțiunea lui nu este pedepsită. Nu este pedepsit nici cel ce se află în spatele lui, pentru că nefiind localizat, nu este indicabil. Consecința acestei teorii este că în România nimeni nu este pedepsit. Bineînțeles că există probabil o multitudine de lucruri manipulate. Și totuși, mi se pare că a apărut un transfer infiniț de responsabilitate. Unii, de pildă, spun că responsabil ar fi Iliescu; dar nu, pînă la urmă relele că și Iliescu este manipulat de Măgureanu. Măgureanu este și el manipulat de nu știu cine; mineri sînt manipulați de Verdet. Este un lanț nesfîrșit de manipulare, din care pînă la urmă toată lumea este nevinovată. Și, în ultimă instanță, este tot un transfer de responsabilitate, ca și sub Ceaușescu: atunci nimeni nu era vinovat pentru că fiecare primea indicații de sus; transferul de responsabilitate se petrece de Jos în sus, pînă la ultimul nivel, și există, astfel, un singur vinovat — Ceaușescu. Acum nu

• Cred că toți cei care au părăsit România au făcut o greșeală

• • Există explicații (obiective, subiective) pentru timpul și energia pe care le dăruiești, de ani de zile, României?

• Pe lângă explicațiile obiective, există probabil cele subiective: toată viața am regretat că am părăsit România. De aceea am încercat, prin activitatea de aici, să fac ceea ce aș fi vrut să fac dincolo. Mai mult încă: am considerat că plecarea mea a fost o greșeală. Mai mult încă: am considerat că toți cei care au părăsit România au făcut o greșeală. Am ideea fermă că intelectualii trebuiau să rămână în România, dar nu oricum, ci luptînd contra comunismului (asa cum au făcut cei din Polonia, Ungaria). Mulți (și din emigrație, și din România) își spun că e o prostie, că în România nu puteam face nimic. Nu știu dacă e o prostie; cred că puteam face mai mult. În ianuarie 1990, într-un număr din Temps modernes consacrat României, spuneam că eu consider o greșeală istorică faptul că intelectualitatea română a părăsit cimpul de bătălie, în loc să rămână pe loc, chiar dacă ar fi fost învinsă.

• • Ce importanță poate avea Institutul de Studii Est-Europene din Amsterdam?

• Într-un astfel de institut, istoria României este integrată în contextul său real (Europa Răsăriteană), și nu în relațiile cuast-mitologice pe care mulți români zădăresc că le întretin cu Franța. De altminteri, mai toți est-europenii se uită la Berlin, la Londra, la New York, în loc să se uite unii la alții. Ucrainenii, belgienii și rușii, de pildă, se întrec care să fie mai bine primii la New York. În loc să discute unii cu alții.

• • De ce a avut dificultăți de apariție International Journal Romanian Studies?

• Am refuzat să iau bani alții de la Ambasada Română, cit și de la așa-zisii români bogăți din Occident (I. C. Dră-

gan) și, din păcate, emigrația română n-a avut acțiuni concertate. Tot ce s-a făcut în exil s-a făcut datorită unor „nebuni” care au acceptat să-și dăruie timpul și banii unor inițiative. Pot să mă laud că am fost și eu unul dintre acești „nebuni” și am plătit câteva numere ale revistei, pentru că banii din cotizații nu-mi suneau. Din păcate așa au făcut și Mircea Lovinescu, Virgil Jerunca, Mihnea Berindei la Paris — printr-un imens efort individual, care niciodată nu a devenit un efort colectiv. Este și aceasta o boală a emigrației, asupra căreia ar trebui să meditam.

• Am descoperit ziaristica în Olanda, scriind despre România

• • Cum a ajuns profesorul universitar Sorin Alexandrescu persoana cea mai solicitată de mass-media olandeză în legătură cu evenimentele politice din România?

• Primul meu articol politic l-am publicat în ianuarie 1990, la o lună-două după revolta de la Brașov; mi-am dat, atunci, seama că nu mai este moral posibil să scriu numai articole de cultură și știință, că trebuie intrat direct în politică. Debutul meu ca ziarist a fost mai întâi o aventură, apoi o pasiune: a reprezentat pentru mine o deschidere o experiență. Din ianuarie '90 scriu cu regularitate, lunar sau chiar mai des, în cotidiene, ziare de mare tiraj: NRC Handelsblad (comparabil cu Le Monde; Frankfurter Allgemeine Zeitung), în Pa-riis. Am venit în România la alegerea din mai '90, cu echipa (neutră) de televiziune NOS, am vorbit și la cea de numită liberă (AVRO) și la cea social-democrată (VARA) și la cea de centru-stînga, intelectuală (VPRO); iar la KRO (cea catolică), am obținut primul premiu al Doinei Cornea, în timpul regimului Ceaușescu; (probabil, între timp, s-a uitat că un post olandez i-a oferit primul ei premiu); o gravură pe care Coen Sloerk, ambasadorul olandez, a încercat

să i-o aducă atunci, dar n-a reușit decît după revoluție. De cite ori se întîmplă o criză în România (cum a fost, acum, cea cu mineri) sînt solicitat intens de radio și televiziune; din păcate însă, despre România nu se scrie decît atunci cînd este o criză. De altfel, este paradoxul ziaristicii occidentale (același pentru orice țară): actual este numai ceea ce este violent, undeva, în lume.

• Se poate, dar nu este obligatoriu, ca cel ce profită de pe urma victimei să fie și asasinul

• • Cu ce impresii s-a întors ziaristul olandez de origine română, Sorin Alexandrescu, după ultima vizită, foarte recentă, în România?

• Am fost la București între 27-30 septembrie, la cererea partidului creștin-democrat olandez, care a vrut să participe la Congresul național al țărăniștilor. I-am văzut pe mineri intrînd în Teatrul Național, unde se ținea Congresul țărăniștilor; mineri erau jenați, Miron Cosma și-a cerut scuze pentru ceea ce au făcut anul trecut, iar lumea i-a aplaudat. La început, această răsturnare mi s-a părut foarte bizară, chiar vag jenantă, apoi emoția din jur m-a contaminat. Minerii au apărut acolo într-o postură eroică, se bătușeră cu poliția, strigau tot timpul „Jos comunismul”, și, cînd Doina Cornea vorbind mai tirziu în fața Teatrului Național, a spus: „Avem nevoie de un om de încredere, un om nepătat, cu mîinile curate”, mulțimea de mineri și bucuri, restenți a izbucnit spontan: „Regele Mihai, Regele Mihai!”. Sigur, acest moment nu trebuie idealizat. Am descoperit însă o nouă Românie în care distribuția rolurilor era complet schimbată și actorii (poate aceiași) nu mai aveau chipurile schimonosite de ură. Am stat la doi metri de mineri, fețele lor nu mai exprimau ura bestială de anul trecut, ci un fel de amestec de milă, rușine, dorința de a-și spăla păcatul vechi — și o extraordinară speranță. Ei nu asigură serviciul de or-

O întoarcere la TOCQUEVILLE?

Alexis de Tocqueville (1805-1859) este, din perspectiva unei istorii a științelor sociale, clasicul cu cea mai ingrată posteritate. Dacă marele său contemporan John Stuart Mill a rămas o referință academică obligatorie și fertilă, Tocqueville a fost primit foarte diferit de diversele epoci culturale: între 1835 și 1870, peste 150 de ediții ale operelor sale; între 1870 și 1935, doar vreo 60; pînă după primul război mondial, autorul crucialelor *De la Démocratie en Amérique* și *L'Ancien Régime et la Révolution* părea sortit mai degrabă unei memorii literare. Doar prin 1959, în jurul centenarului dispariției ilustrului francez, un curent savant favorabil — mai ales anglo-american, de vreme ce în Hexagon intelectualii marxizau cu încăpătinare — readeuce în discuție publică o moștenire spirituală indisciabilă de edificarea democrației moderne.

Acest curent savant începe în ultima vreme — probabil că nu fără legătură cu revival-ul interesului pentru fundamentele democrației asociat evoluțiilor dramatice din Europa de Est — să se extindă chiar în Franța. E drept, ediția de opere complete Tocqueville, lansată în anii '50, nu e terminată, dar citatele, lite-

ratura secundară, circulația unor idei și clișee jurnalistice sînt semne fără echivoc. Aș fi inclinat să atribui marea mutație mai multor autori: a) marxizanților dezabuzăți, prea compromiși pentru a-și mai atrage compatrioții cu sirenele viitorului radios; b) aronienilor, singurii care, adesea marginalizați și chiar de-a dreptul cenzurați, au știut să construiască o critică a establishment-ului fără a recurge la retorica, strategia și tactica extremelor, aceste instanțe ideologice primitive care-l fac pe străin să se întrebe dacă Franța este într-adevăr o democrație; c) istoricilor Revoluției Franceze care s-au desprins de legitimismul dogmatic al Republicilor succesive pentru ca, asumîndu-și enormul risc de a dezamorsa mecanismele legitimize ale tuturor instituțiilor publice franceze, să deconstruiască identitatea colectivă tricoloră — centrată pe un mit fondator incoerent. Dar autorii francezi ai schimbării de paradigmă în „lectura” lui Tocqueville nu ar fi putut reuși în întreprinderea lor fără contribuția străinilor, suficient de detașați de contextualizările locale pentru a putea face o analiză obiectivă.

Unul dintre ei este Eduardo Nolla, de la

Universitatea Yale. Nolla, un spaniol mindru de apartenența sa la cultura europeană, este, la 35 de ani, o autoritate în studiile tocqueviliene. El a publicat recent cea mai bună ediție a *Democrației în America* (Alexis de Tocqueville, *De la Démocratie en Amérique*, edition historico-critique revue et augmentée par Eduardo Nolla, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, 1990) și are o cunoaștere uimitoare a manuscriselor rămase de la Tocqueville și de la prietenul acestuia, Gustave de Beaumont, alături de care viitorul clasic pornise în 1831 mai mult ca să scape de Franța irespirabilă de după Revoluția din Iulie, într-un lung periplu american avînd ca pretext studiul penitenciarelor. Tipărim, cu asentimentul cordial al autorului, o versiune românească a textului lui Eduardo Nolla, la origine o comunicare la Colocviul „Tocqueville et la démocratie aujourd'hui” (Novi Sad, 20-21 iunie 1991), „La Démocratie ou le livre fermé”. Pentru a rămîne în convenția unui ziar, am renunțat la note; ele includ trimiteri tehnice și uneori susțin fraze din text cu alte citate.

SORIN ANTOHI

EDUARDO NOLLA

DEMOCRAȚIA (sau) CARTEA ÎNCHISĂ

„Nu citiți așa cum citesc copiii, pentru a vă amuza, și nici cum citesc amblișii, pentru a vă instrui. Nu. Citiți pentru a trăi.”

Scrisoare a lui Gustave Flaubert către Domnișoara Leroyer de Chantepie (6 iunie [1857]), *Correspondance*, II, Paris, 1980, Bibliothèque de la Pléiade, p. 731.

„Sînt tentat să-mi ard cărțile, pentru a nu aplica decît ideii noi unei stări sociale (...) noi.”

„Mă tem că voi deveni cu timpul o mașină de drept (...)” scrie Tocqueville lui Louis de Kergorlay încă din 1927. Aș prefera să-mi ard cărțile decît să ajung aici!”

Tocqueville pare să nu prea lubească cărțile. Cînd nu visează să le ardă, dorește să citească o mică, foarte mică parte din ele. „Cînd sînt sănătos — mărturiseste el — sînt un foarte modest cititor, mai cu seamă de cărți noi. Trebuie să fiu bolnav sau convalescent ca să mă ocup mult de operele contemporanilor mei.”

Cînd nu este bolnav, și cînd citește, el se oprește în general asupra cărților de călătorii, ilustrate cum se cuvine cu hărți.

„Îndrăgesc mult cărțile de călătorie bune și ceea ce te face să cunoști diferitele țări de pe pămînt — îi scrie el lui Circourt. Dar nu apar lucrări de acest fel în franceză, iar cărțile englezești sînt greu de procurat și foarte scumpe. Nolle descoperiri din Africa îmi stîrnesc puternic curiozitatea. Tot ceea ce se referă la Asia orientală, la Siberia, la noile cuceriri ale Rusiei din Oceanul Pacific, toate acestea prezintă un mare interes pentru mine. Cărți bune de călătorie în Siberia, cu hărți bune, m-ar amuza mult.”

Doar „un mic număr de cărți excelente care (...) în companie” se bucură de bunăvoința autorului. Deși, de îndată ce este ocupat cu vreun proiect mare, ca *Democrația* sau *Vechiul Re-*

gim și *Revoluția*, Tocqueville refuză să mai citească orice va fi fost publicat asupra acelei probleme.

„Mă închid în mine însumi, ca într-un loc bine îngrădit (...)” spune el despre redactarea *Vechiului Regim și Revoluția*. De îndată ce doream să scriu dintr-o perspectivă preconcepțată, să susțin o teză, pierdeam absolut orice talent veritabil, și (...) nu mai puteam face nimic care să merite, dacă nu mă mărgineam la încercarea de a reda clar ce este mai personal și mai real în impresiile și opiniile mele.”

Principiul înăuși al lui Tocqueville este de a extrage totul din sine. El face operă de documentarist, nu neglijează broșurile, rapoartele, culegerile de legi. Lista lucrărilor consultate în redactarea *Democrației în America* nu cuprinde totuși cărți de filozofie.

Acest fapt nu trebuie să ne surprindă. Căci dacă există ceva pe care Tocqueville să-l prețuiască mai puțin decît cărțile, aceasta este filozofia. El nu se ascunde. O numește „esența tuturor galimatias-urilor”, „chin voluntar la care omul consimte (...) să se supună”.

Este un lucru limpede încă de la începutul muncii de redactare a introducerii la *Democrație*. „Autorul acestei lucrări — citim într-o ziornă — a vrut să facă o carte de politică și nu de filozofie.”

Analogiile înșelătoare ale istoriei

În mod evident, Tocqueville nu iubește cărțile, n. cărțile de istorie, căci „nu există nimic mai înșelător decît analogiile istoriei”, nici cărțile de filozofie și în special cărțile de filozofie politică, și aceasta fiindcă pentru el existența filozofiei politice este pur și simplu rezultatul eșecului politicii.

Mari artiștii ai Revoluției franceze au fost pentru Tocqueville oameni care nu au luat nici cea mai mică parte la afacerile politice și care, cu regulile

simple și elementare ale rațiunii, au reușit să creeze deasupra societății reale, necesar confuză, dificilă, contradictorie, translucidă, o patrie intelectuală ideală, comună tuturor oamenilor, unde totul este simplu, ordonat, uniform, drept, rezonabil și transparent.

Lipsa practicii politice, absența vieții politice sînt, după Tocqueville, rațiunea însăși a existenței filozofiei politice. Morus, pretinde el, nu ar fi scris *Utopia* dacă și-ar fi putut realiza unele din visele sale, iar nemții nu ar fi scris atît despre filozofie dacă și-ar fi putut generaliza ideile în politică.

Ordinea, previziunea, transparența, perfecțiunea aparțin teoriilor și nu realității. „Nu există subiect care să nu se lărgească pe măsură ce intrăm în el — scrie Tocqueville lui Chabrol —, fapt sau observație în adîncul cărora să nu descoperim o îndoială. Toate obiectele în această viață nu ne apar decît ca anumite ornamente ale operei pe care nu o vedem decît printr-un văl care ne împiedică să distingem cu precizie contururile. Există oameni care se complac să trăiască în această penumbră perpetuă; pe mine mă obosește și mă aduce la disperare; aș vrea să deșin adevărurile politice și morale, așa cum îmi sînt în pană.”

Din afaceri se învață, nu din cărți

Dar a mîinii pînă nu garantează nimic, dimpotrivă. Tocqueville știe că „a face cărți frumoase, chiar despre politică sau despre lucruri legate de aceasta, te pregătește destul de prost pentru guvernarea oamenilor sau administrarea afacerilor”.

Fără îndoială „din afaceri” se învață ceva, și nu din cărți. „Adevăratele lumini — citim în *Democrația* — se nasc în primul rînd din experiență”.

Luminile de care este vorba aici sînt foarte îndepărtate de luminile revoluționare. Acestea au fost, chiar în ter-

menii lui Tocqueville, „exercițiul complet al gîndirii separat de practica acțiunii”, ele au fost literare, filozofice, dar nu propriu-zis politice.

Acolo unde realitatea este schimbătoare și mobilă, teoria este imobilă, imuabilă. Cartea, receptacul prin excelență al teoriei, rămîne întotdeauna aceeași, se repetă în eternitate. Prin urmare, adevăratul filozof nu poate, în politică, să trăiască doar în cărți. El trebuie să fie în lume și să învețe din experiență, din mișcare.

Tocqueville își bate joc de filozofia Luminilor pentru a nu fi avut legături directe cu realul, pentru a fi fost literară și indeosebi individualistă; el rămîne într-o agitație continuă, într-o efervescență intelectuală constantă. Nu poate înceta să gîndească, să fie, așa cum îi place să spună, „o mașină de examinat”, „o mașină gînditoare; un fel de silogism încarnat”.

Dar un silogism întotdeauna în așteptarea unei concluzii. Căci, pentru autor viața se petrece între hazard, pe de o parte, și cauzele care scapă calculului, pe de altă parte. Lumea este o carte complet închisă pentru om, lipsită de adevăruri, ca și de sisteme absolute. Tocmai în acest punct trebuie evitat ceea ce se observă în Statele Unite, unde „fiocare se închide strîns în sine și pretinde să judece lumea de acolo (...) Cum ei vîd că reușesc să rezolve fără ajutor toate micile dificultăți pe care le prezintă viața lor practică (notează Tocqueville în legătură cu americanii), deduc de aici cu ușurință că în lume totul este explicabil, și că nimic nu depășește limitele inteligenței”.

Ce trebuie să ne dorim

Exemplul unui cartezianism universal nu este deci de urmat în democrație. După Tocqueville, trebuie să ne dorim o cu totul altă realitate. A trăi în îndoială și în contradicție înseamnă a trăi în democrație și a fi din plin uman. „Am putea poate — notează el într-o ziornă — compara democrația eroarelor care produce, se spune, lumină rotîndu-se impetuos în jurul său și aștinînd neîncetat toate moleculele din care se compune.”

Acestea sînt luminile tocqueviliene. Cel care ne-a lăsat *Democrația în America* nu poate nici el să stea locului o clipă. Și face din asta un sistem, o manieră de a vedea, de a trăi și de a înțelege lucrul public. Pentru el nu există gîndire în liniște, teorie stabilă, adevărată gîndire politică separată de acțiune și istorie.

Doar în acțiunea oamenilor și ideilor care se confruntă, se dezvoltă spiritul uman, doar în agitația cotidiană, în micile cutremurări ale libertății publice supraviețuiește democrația.

„Căci trebuie să recunoaștem, dragul meu prieten — îi scrie Tocqueville lui Charles Stoffels —, că nu există nici

